

Biologisk mångfald till nytta och nöje

DEN BIOLOGISKA MÅNGFALDEN är i fara. I Sverige är över 4 000 vilda växt- och djurarter hotade, sårbara eller missgynnade. Hälften av dem finns i jordbrukslandskapet. Vilka de är får man veta av den så kallade "rödlistan" som fastställs av Naturvårdsverket. Av de rödlistade fågelarterna finns 30 procent i jordbrukslandskapet, av de rödlistade fjärilarna 65 procent, och av groddjur och kräldjur finns 60 procent i och kring odlade åkrar samt i hagar och ängar med betade djur.

Under nästan 6 000 år har jordbruket skapat lämpliga livsmiljöer för många arter. De har funnit skydd och tillgång till föda på åkrar, slåtterängar och i hagmarker. För många av dem har de betande husdjuren eller småbiotoper som åkerkanter, stenrosen, stengärdesgårdar och åkerholmar varit livsviktiga för överlevnaden. Trots att jordbruksmarken bara tar upp en liten del av Sveriges totala yta, ungefär 7 procent, lever många arter där. Men jordbruket har förändrats mycket de senaste decennierna och för många arter är det svårt eller omöjligt att överleva.

Ekosystemen ger oss livet på jorden

Biologisk mångfald betyder mångfalden av olika arter, den genetiska (ärflika) variationen inom arterna, men också mångfalden av livsmiljöer och samspel mellan arterna och deras miljö.

Den biologiska mångfalden är oundgänglig för människans liv här på jorden. Vi använder oss av naturen i bland annat läkemedelsindustrin, när vi producerar mat i jordbruket och havet ger oss fisk och andra vattenlevande godsaker. Naturens rikedom ger också oss

människor ovärderliga skönhetsupplevelser. En drillande sånglärka, vårens första dansande citronfjäril, en blommande styvmorsviol och havsörnens flykt kanske ska ses som en del av vår välfärd?

Vi har också stor nytta av alla de funktioner och processer som levande organismer bidrar med, det vi kallar ekosystemtjänster. Men trots att ekosystemtjänsterna alla är förutsättningar för liv på jorden tänker vi kanske inte lika självklart på dem. Exempel på ekosystemtjänster är att de gröna växterna ger oss syre. Insekter, maskar och en mängd andra organismer deltar i kretsloppet av näringsämnen och bygger därmed upp och underhåller våra matjordars bördighet. Pollinering av växterna, naturlig vattenrening och klimatreglering är andra livsviktiga tjänster naturen bidrar med.

Många arter är också ännu så länge okända. Samband och ömsesidiga beroenden mellan arterna är komplexa och därför ofullständigt utforskade av människan. Därför känner vi också dåligt till vilken nytta vi kan ha av dessa i framtiden. Förutom nyttan för människan har naturen också ett alldeles eget värde där arter har sin egen rätt att finnas till.

När den biologiska mångfalden hotas och minskar försämras människans möjligheter att leva på jorden. Vi som lever idag har ett ansvar att inte utarma naturens resurser och att tänka på vilken värld och vilken natur vi vill lämna efter oss till våra barn.

2010 utsågs globalt till Mångfaldens år. Det finns en stor internationell enighet om att den biologiska mångfalden är mycket viktig för vår framtida överlevnad på jorden. Därför finns en FN-konvention om biologisk mångfald, ett globalt avtal om bevarande och

hållbart nyttjande av den biologiska mångfalden, som i 68 länder, inklusive Sverige, skrivit under. Konventionens mål är att den biologiska mångfalden ska bevaras och nyttjas på ett hållbart sätt och att nyttan av den ska fördelas på ett rättvist sätt.

Lantbruk och mångfald är beroende av varandra

Ett varierat jordbruk ger ett landskap med rik natur med en stor mångfald. I ett sådant finns det olika biotoper och ekosystem, det vill säga åkrar omgivna av ängar, dungar, åkerholmar och hagmarker där djur betar. Hur bonden sköter markerna inverkar också mycket. Mångfalden gynnas av en varierad växtföljd som innebär att flera grödor odlas växelvis med vall (klöver och gräs) och där grödor sås både på hösten och på våren. I en sådan odling blir det fler olika växter som ger pollen och frö till insekter och fåglar och jorden tillförs mycket växtrester som gynnar markens levande organismer.

Under senare hälften av 1900-talet blev jordbruket modernt och högavkastande med större åkrar och färre odlade grödor på gårdarna. Åkerholmar, öppna diken och gärdesgårdar har tagits bort för att åkrarna ska kunna brukas med de stora maskiner som används idag. Konstgödseln gör det möjligt att odla säd och andra grödor utan djurgödsel, men det innebär också att det inte längre finns betande djur på alla gårdar. Kemiska bekämpningsmedel används också för att döda ogräs, insekter och andra skadegörare, och det innebär i sin tur att tillgången på pollen minskar för pollinerande insekter och att födan minskar för fåglar, grodor och andra insekter.

Förändringarna mot mer ensidigt och storskaligt jordbruket påverkar mångfalden negativt eftersom de arter som lever där inte kan erbjudas tillräckligt skydd eller föda. Bönderna är visserligen de viktigaste förvaltarna av arter som finns både i och runt

odlingsmarken men kraven på effektivitet och bondens val av metoder kan också leda till att mångfalden minskar.

Ekologiskt lantbruk ökar den biologiska mångfalden

Förutsättningarna för att bevara och öka den biologiska mångfalden finns på både ekologiska gårdar och på gårdar som inte drivs ekologiskt om bonden har ett intresse och om det finns ett varierat odlingslandskap. Men flera av det ekologiska lantbrukets metoder och åtgärder gynnar klart mångfalden:

- 🍏 Fälten har en mer varierad växtföljd för att klara sin näringsförsörjning och för att undvika för mycket ogräs och skadegörare.
- 🍏 Kemiska bekämpningsmedel används inte. Därför finns det i regel mer ogräs och småkryp på ekologiska fält.
- 🍏 Majoriteten av ekologiska gårdar har både växtodling och djur.
- 🍏 Mer ängs- och hagmarker hålls öppna eftersom alla ekologiska djur måste gå ute och beta under sommarhalvåret.

Senare års studier visar tydliga positiva effekter av de ekologiska odlingsmetoderna:

Fåglar gynnas av ekologisk odling. Det beror framför allt på att det finns mer föda som insekter, spindlar och ogräsfrön på de ekologiska fälten. Vallodlingen och de varierade växtföljderna erbjuder också fåglarna bättre häckningsplatser. Gulsparv, sånglärka, tofsvipa, ladusvala och tornfalk är fåglar som trivs bättre på ekologiska gårdar.

Organismer som lever i marken som daggmask och mikrober av olika slag blir också fler i ekologiska marker eftersom där finns naturlig gödsel och mycket växtrester från vallen. Däremot är bladlössen färre. Det beror troligen på att växterna innehåller mindre kväve i sina celler och därför är mindre attraktiva för bladlössen som söker just kväve.

Det finns också fler rovinsekter i ekologiska fält, t.ex. jordlöpare, kortvingar och spindlar, som äter bladlössen.

Flera ovanliga och hotade ogräs som blåklinten trivs när kemiska bekämpningsmedel inte används. Ekologiska fält har också ofta fler ogräsarter som sätter frö och det ger vilda smådjur en allsidig föda.

Mångfalden hjälper odlaren

Bonden som arbetar medvetet för att gynna den biologiska mångfalden får mycket tillbaka. Bin, fjärilar och skalbaggar som pollinerar blommorna hjälper frukt- och grönsaksodlaren att få skörd i sin odling och bonden får också god hjälp av rovinsekter som nyckelpigor, jordlöpare och spindlar att hålla skadegörarna i schack. Mikroorganismer, dagmaskar, dyngbaggar och tusenfotingar och många andra organismer bryter ned växtrester, djurgödsel och annat organiskt material och deltar på så sätt i kretsloppet av näring som grödorna behöver för att växa. En del bakterier kan också fixera luftens kväve och på så sätt gödsla grödorna. Alla dessa "ekosystemtjänster" är extra viktiga för en bonde som i stället för kemisk bekämpning och konstgödsel litat till naturens funktioner.

Bönder bevarar mångfalden

Men även om ekologiskt lantbruk har bra förutsättningar för att bevara mångfald hänger det mycket på den enskilde bonden. Och det finns mycket kvar att göra för att gynna och öka antalet arter och individer i lantbruket. Många bönder, såväl ekologiska som andra är mycket naturintresserade och försöker hitta sätt att göra det möjligt för så många arter som möjligt att finnas i och runtomkring gården och dess marker. Det är bondens planering av gård, djurhållning och grödor som bidrar till hur jordbrukslandskapet utformas med alla dess former, färger och dofter. Det finns idag speciella skötselbidrag som gör att bonden känner att merarbete och extra omvårdnad om naturen inte bara uppskattas utan också lönar sig ekonomiskt. Det gör fler bönder motiverade att bevara värdefull natur.

